

PSYCHOFIZJOLOGIA

Дзвоник Г.П., Савченко Т.М.

Інститут психології ім.Г.С.Костюка АПН України, Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Готовністю до того або іншого виду діяльності є цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, волюві й інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, настанови, настроєність на певну поведінку. Така готовність досягається в ході ідейної, моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки, а також є результатом всебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що висуваються особливостями діяльності, професії.

Проблемою вивчення педагогічної діяльності займалися багато дослідників Розширили й поглибили аспект проблем, пов'язаних з підготовкою до професійної педагогічної діяльності й формуванням особистості дослідження Кузьміної Н.В., Гоноболіна Ф.Н., Ніколаєнко Д.Ф., Страхова І.В., Моргуна В.Ф., Дурай-Новакова К.М., Моляко В.А., Сластьоніна В.А., Кандибович Л.А. та ін. В їх наукових працях було розглянуто зміст поняття готовності до педагогічної діяльності, її структура, методи вивчення й формування.

Проблема формування психологічної готовності особистості до педагогічної діяльності багатоаспектна й багатопланова. Категорія професійної готовності особистості до педагогічної діяльності є одночасно категорією психологічної теорії діяльності та психології особистості. Великий внесок, зокрема, у вивчення психолого-педагогічних вимог до особистості вчителя зробили видатні педагоги С.Т.Шацький, В.А.Сухомлинський, А.С.Макаренко та ін. А.С.Макаренко висунув завдання оволодіння педагогом всім арсеналом педагогічної майстерності, формування морально-психологічної готовності до педагогічної праці, умінням впливати на особистість учня й колектив.

Останнім часом у зв'язку з перебудовою системи народної освіти багато проблем, що стосуються організації діяльності школи заново переосмислені. Це стосується й питань професійного навчання педагогів. На думку А.Б.Орлова дуже важливо підняти рівень творчості в педагогічній діяльності, підсилити психологічну спрямованість професійно-педагогічного навчання студентів.

Педагогічне покликання є вищим вираженням позитивно-емоційного відношення педагога до своєї діяльності. Воно неодмінно включає й педагогічний інтерес, і педагогічну спрямованість. Найбільше задоволення своєю роботою педагог переживає тоді, коли це позитивне відношення стало потребою в педа-

гогічній праці, а потреба знайшла відбиття в єдності схильності й здатності до педагогічної діяльності /Л.М.Ахмедзянова/.

Як інтегральне відношення особистості до педагогічної діяльності, що включає інтереси, потреби, схильності, мотиви й інші компоненти, виступає професійно-педагогічна спрямованість. Головними параметрами виміру педагогічної спрямованості є – готовність до діяльності, як своєрідний психічний стан особистості, що характеризується впевненістю у своїх силах, оптимальним рівнем емоційного збудження, мотивацією й прагненням досягти поставленої мети; задоволеність – сила емоційного відношення особистості до своєї професії; результативність – продуктивність у роботі, бажання бачити й оцінювати продуктивність своєї роботи; здібності – індивідуально-психологічні передумови особистості, що відбивають структуру педагогічної діяльності /Г. А. Томілова/.

Базовими компонентами психологічної готовності до педагогічної діяльності, що у значній мірі визначають педагогічну спрямованість особистості і її професійну придатність, є професійно важливі якості особистості вчителя й педагогічні здібності. Професійні якості значимі не тільки самі по собі, але й своїм впливом на мотиваційні, емоційно-вольові й оціночні компоненти стану готовності до праці. Механізм цього впливу тісно пов'язаний із самооцінкою й усвідомленням своїх можливостей /В.А.Семіченко, Н.І.Кисельова/.

Педагогічні здібності є важливими професійно значимими якостями педагога. Ф.Н.Гоноболін розглядає педагогічні здібності вчителя як широкий спектр професійних якостей і пропонує наступну їх структуру: дидактичні, експресивні, перцептивні, комунікативні, організаторські, науково-пізнавальні здібності, а також особливості мислення, уваги, пам'яті й т.д.

Н.В.Кузьміна трактує педагогічні здібності як особливу чутливість до вимог педагогічних систем, до специфіки їх відбиття особистістю учня як об'єкта-суб'єкта педагогічного процесу, а також до можливих способів впливу на нього для одержання бажаного результату. Структура педагогічних здібностей, на думку Н.В.Кузьміної, це своєрідне відбиття структури педагогічної діяльності й підрозділяється на два взаємозалежних рівні: рефлексивний і проектний. Перший рівень – перцептивно-рефлексивні здібності – спрямовані до об'єкта-суб'єкта педагогічного впливу й обумовлюють інтенсивність формування сенсорного фонду особистості педагога. Другий рівень (більш загальний) містить у собі п'ять видів чутливості:

Гностичні здібності – це чутливість до вимог педагогічної системи, до результатів її дії, що раніше отримані на виході, до причин продуктивного й непродуктивного функціонування педагогічної системи.

Проектувальні – здібності проектувати зміни особистості учня, застосовувати педагогічні засоби, що сприяють цим змінам.

Конструктивні – здібності відбирати й композиційно будувати навчально-виховний матеріал відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Комунікативні – здібності встановлювати педагогічні доцільні взаємини з учнями й перебудовувати їх відповідно до розвитку цілей і засобів діяльності, а також до способів мотивування, емпатії.

Організаторські – здібності включати учнів у різні види діяльності, перетворюючи колектив в інструмент виховного впливу на кожну окрему особистість, формування здібностей до самоорганізації, самовиховання, самоосвіти, саморозвитку.

Не менш важливим, ніж здібності компонентом готовності до педагогічної діяльності є система професійних знань, навичок й умінь. По ній безпосередньо визначається ступінь підготовленості особистості до професійно-педагогічної діяльності. Педагогічні вміння й навички є основним засобом формування готовності. Вони створюють передумови для формування адекватних психологічних моделей рішення педагогічних завдань, вироблення стратегій цих рішень, а також здійснення керування діями, самоконтролю їх виконання, самооцінки своєї підготовленості й оцінки відповідності процесу рішення педагогічних завдань оптимальним моделям.

Всі педагогічні знання, навички й уміння поділяють на дві групи: загальнопедагогічні, що стосуються до всіх видів педагогічної діяльності й спеціальні, що відбивають специфіку різних видів педагогічної діяльності.

У багатьох наукових працях вивчаються окремі види педагогічних умінь, їх особливості, формування: творчі вміння вирішувати педагогічні завдання (А.П.Акімова); уміння аналізувати педагогічні явища (Т.Л.Андропова); уміння спостерігати педагогічні явища (Р.А.Смірнова); уміння прогнозувати педагогічні явища (Л.А.Регуш); гностичні вміння (Г.І.Метельський); інформаційні вміння (Н.Д.Царьова); уміння конструювати педагогічні ситуації (О.В.Пономарьова).

Серед широкого кола завдань професійної педагогічної підготовки завдання формування психологічної готовності до педагогічної діяльності має особливе значення. Поняття педагогічної готовності до педагогічної діяльності потрібно розглядати в контексті загального поняття психологічної готовності до праці. Крім специфічних особливостей, що відрізняють цей вид діяльності від інших, існують характеристики, загальні для всіх видів діяльності.

На думку М.І.Дьяченко, психологічна готовність – це істотна передумова цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості й ефективності. Вона допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання й досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати свою діяльність у певних ситуаціях.

Більшість дослідників у цій області вважає, що цілісна психологічна готовність до педагогічної діяльності являє собою сукупність певних станів особистості та її психологічних якостей, які є відповідно підсистемами короткочасної й довгострокової готовності. В.А.Сластьонін називає їх термінами «психологічна» й «професійна» готовність.

Для педагогічної практики мають велике значення обидва прояви педагогічної готовності. Короткочасна складова являє собою готовність до рішення конкретних навчально-виховних завдань. Це особливий психічний стан, що характеризується наявністю у суб'єкта образу структури певної дії та постійної спрямованості свідомості на його виконання. Вона містить у собі різного роду настанови на усвідомлення педагогічного завдання, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей у їх співвідношенні з майбутніми труднощами й необхідністю досягнення певного результату /В.А.Сластьонін/.

Найбільш плідним психічним станом вчителя, що відповідає високому ступеню готовності, є яскраво виражена захопленість змістом роботи з учнями та самим педагогічним процесом, гнучка, педагогічно виправдана динаміка психічних станів; їх зміна залежно від конкретних розв'язуваних завдань і ситуацій, що виникають на уроці; сполучення безпосередньої емоційності й вольової витримки /І.В.Страхов/.

Підсистема тривалої готовності або професійна – це готовність до виконання ролі педагога-вихователя. «Професійна готовність педагога виступає як система інтегрованих змінних властивостей, якостей, знань, навичок (досвіду) особистості. Зміст професійної готовності педагога з'єднує в собі високої ролі вчителя, соціальної відповідальності, прагнення самостійно, творчо виконувати професійні завдання, настанову на актуалізацію й мобілізацію здобутих у вузі якостей, знань, умінь і навичок» /В.А.Сластьонін/.

Професійна готовність має велике значення для діяльності. Існує тісний зв'язок між ефективністю педагогічної діяльності студентів і вчителів і ступенем їхньої професійної готовності. Як показники професійної готовності майбутніх учителів виділяють: зміст потреб і мотивації педагогічної діяльності; рівень знань про сутність професії та професійні ролі вчителя, рівень умінь вирішувати педагогічні завдання; ступінь інтеріоризації професійних педагогічних цінностей, тобто ступінь усвідомлення відповідальності за результати педагогічної діяльності; рівень мобілізації та актуалізації знань, умінь, навичок (досвіду) і професійно важливих властивостей особистості; тривалість адаптації до вимог й умов педагогічної праці на початковому етапі професійної діяльності; якість соціальних настанов на педагогічну діяльність і рівень стабільності професійних інтересів /К.М.Дурай-Новакова/.

Вивчення психологічної готовності до педагогічної діяльності особистості, її формування, структури, особливостей різних компонентів представлені значною кількістю досліджень. Однак різні періоди формування готовності вивчені недостатньо. Процес професійного самовизначення особистості поділяють на чотири стадії: 1) виникнення й формування професійних намірів; 2) професійне навчання; 3) професійна адаптація; 4) часткова або повна реалізація себе в самостійній праці /Т.В.Кудрявцев/. Джерела формування психологічної готовності до педагогічної праці, на думку Д.Ф.Ніколаєнко, ідуть ще в дошкільне дитин-

ство, а центральним фактором готовності дітей до педагогічної праці є педагогічні схильності та здібності.

У дослідженні М.В.Левченко розглядаються проблеми готовності абітурієнтів до навчання в педагогічному вузі. Визначальним фактором цієї готовності є педагогічна спрямованість і орієнтування у вимогах до педагогічної діяльності, зрілість мотивів її вибору. У роботі досліджена структура психологічної готовності особистості до навчання й оволодіння педагогічною діяльністю.

Накопичено певний практичний досвід формування готовності школярів до педагогічної діяльності. Велике значення вихованню педагогічних здібностей і педагогічної спрямованості у школярів надавала Н.В.Кузьміна. Вона розглядає такі форми виховання, як «репетиторство» (навчальна допомога учнів один одному). Школа повинна особливу увагу приділяти правильній педагогічній орієнтації учнів, що мають схильності й здібності до педагогічної діяльності.

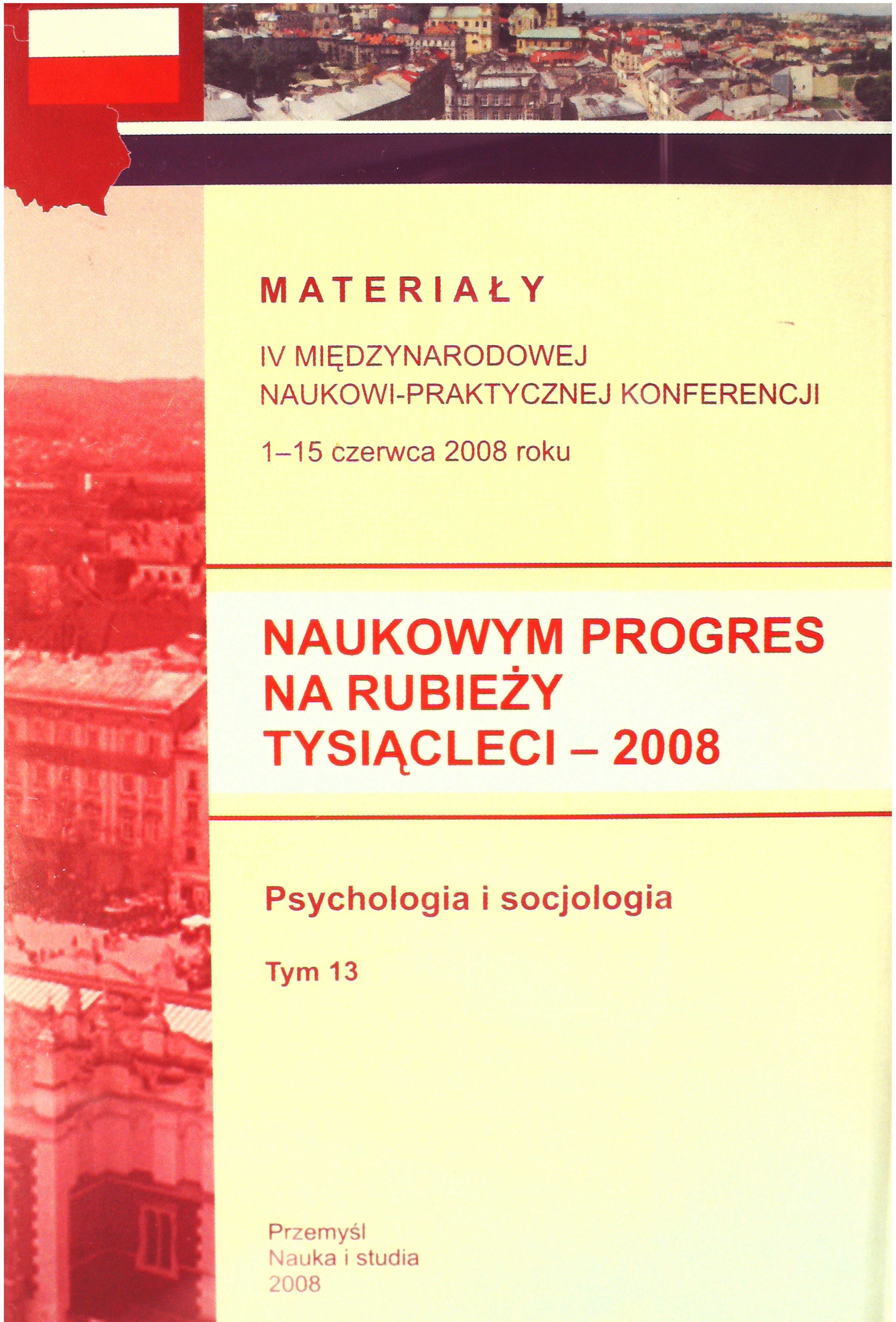
Плідною формою роботи є педагогічні класи, в яких учні разом із середньою одержують початкову психолого-педагогічну освіту й виховання. Також розповсюдженою формою педагогічної підготовки школярів є факультети майбутнього педагога при вузах /Н.В.Кузьміна/.

З наведеного вище теоретичного огляду наукових досліджень видно, що у вітчизняній педагогічній психології розроблено досить багато аспектів проблеми готовності до педагогічної діяльності. Однак на даному етапі залишається недостатньо вивченим напрямок психофізіологічного забезпечення становлення фахівця на різних етапах у професіях «людина-людина».

Література

1. Ахмедзянова Л.М. О педагогическом призвании. Сов.педагогика. – 1971. – № 2. – С. 91-97.
2. Басин Ф.В. К проблеме осознанности психологической установки. М., 1973, с.47.
3. Генов Ф. Психологические особенности мобилизационной готовности спортсменов. М., 1971, с.20.
4. Гоноболин Ф.Н. О некоторых психических качествах учителя. Вопросы психологии. – 1975. – № 1. – С. 100-111.
5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: Автореф. дис. ...д-ра пед.наук. – М.,1983. – 32 с.
6. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск:Изд-во БГУ.1976. – 176 с.
7. Киселева Н.И. Оценка будущими педагогами профессионально важных качеств личности. Психология: Республ.науч.метод.сб. – Киев: Рад. Школа. 1983. – Вып. 22. – С.129-137.
8. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся. Вопросы психологии. – 1984. – № 1. – С. 20-26.

9. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека. М., 1976, с. 3.
10. Левченко М.В. Психологические способности готовности абитуриентов к учению в педагогическом вузе: Автореф. дис. канд. Психол.наук. – Киев, 1976. – 27 с.
11. Орлов А.Б. Проблемы перестройки психолого-педагогической подготовки учителя. *Вопр. Психологии.* – 1988. – № 1. – С. 16-26.
12. Семиченко В.А. Сформированность представлений о профессионально значимых качествах учителя как психологическое условие активности студентов в учебной деятельности: Автореф. дис. ... канд. Психол. Наук. – 1981. – 16 с.
13. Сластенин В.А. Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М., 1982. – С. 14-28
14. Томилова Г. А. Опыт формирования педагогической направленности у студентов университета: Автореф. дис. ... канд. пед. наук.- Л., 1975. – 20 с.
15. Узнадзе Д.Н. Основные положения теории установки. Тбилиси, 1961, с.178-204.

M A T E R I A Ł Y

IV MIĘDZYNARODOWEJ
NAUKOWI-PRAKTYCZNEJ KONFERENCJI

1–15 czerwca 2008 roku

NAUKOWYM PROGRES NA RUBIEŻY TYSIĄCLECI – 2008

Psychologia i socjologia

Tym 13

Przemyśl
Nauka i studia
2008

MATERIAŁY
IV MIĘDZYNARODOWEJ
NAUKOWI-PRAKTYCZNEJ KONFERENCJI

«NAUKOWYM PROGRES
NA RUBIEŻY
TYSIĄCLECI – 2008»

1-15 czerwca 2008 roku

Tym 13
Psychologia i socjologia

Przemysław
Nauka i studia
2008

Wydawca: Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Redaktor naczelna: Prof. dr hab. Sławomir Górniak.

Zespół redakcyjny: dr hab. Jerzy Ciborowski (redaktor prowadzący), mgr inż. Piotr Jędrzejczyk, mgr inż. Zofia Przybylski, mgr inż. Dorota Michałowska, mgr inż. Elżbieta Zawadzki, Andrzej Smoluk, Mieczysław Luty, mgr inż. Andrzej Leśniak, Katarzyna Szuszkiewicz.

Redakcja techniczna: Irena Olszewska, Grażyna Klamut.

Dział sprzedaży: Zbigniew Targalski

Adres wydawcy i redakcji:

37-700 Przemyśl, ul. Łukasieńskiego 7

tel (0-16) 678 33 19

e-mail: praha@rusnauka.com

Druk i oprawa:

Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Cena 54,90 zł (w tym VAT 22%)

**Materiały IV Międzynarodowej naukow-praktycznej konferencji
«Naukowym progres na rubieży tysiącleci - 2008»**

Tym 13. Psychologia i socjologia.: Przemyśl. Nauka i studia - 64 str.

W zbiorze ztrzymają się materiały IV Międzynarodowej
naukow-praktycznej konferencji

«Naukowym progres na rubieży tysiącleci - 2008».

1-15 czerwca 2008 roku po sekcjach: Psychologia i socjologia.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Żadna część ani całość tej publikacji nie może być bez zgody

Wydawcy – Wydawnictwa Sp. z o.o. «Nauka i studia» – reprodukowana,

Użyta do innej publikacji.

ISBN 978-966-8736-05-6

© Kolektyw autorów, 2008

© Nauka i studia, 2008

SPIS

PSYCHOLOGIA I SOCJOLOGIA

NOWOCZESNE TENDENCJE W METODOLOGII PSYCHOLOGICZNYCH BADAC

Есавочкина Д.К., Зуев К.А. Проблема интеграции Украины в НАТО: социологический аспект	3
---	---

OGYUNA PSYCHOLOGIA

Зиник И.Н. Психологический тренинг как средство развития рефлексивности	6
Гребенюк Н.Д. Фактори, що впливають на самооцінку підлітків	9
Коліниченко И.А. Представление о морали в обыденном сознании российских предпринимателей	11

PEDAGOGICZNA PSYCHOLOGIA

Дюхіна Я.В. Психологічний креативно-розвивальний тренінг з використанням розмовної англійської мови	15
Борисюк А.С. Особливості самоактуалізації студентів у процесі фахової підготовки	19
Ковалевский П.А. Профессионализм как системная организация сознания	22
Федчик В.А. Рольова участь школярів у навчальному процесі	25
Федчик В.А. Урахування індивідуальних особливостей іноземців у процесі навчання української мови	29
Ковалевский П.А. Развитие социально-перцептивной рефлексии учителя	34

PSYCHOLOGIA ROZWOJU

Гнедова С.Б. Становление профессиональных представлений: когнитивные и эмоциональные составляющие	39
Гнедова С.Б. Атипии інтелектуального розвитку	41

PSYCHOFIZJOLOGIA

Дзвоник Г.П., Савченко Т.М. Психологічна готовність особистості до педагогічної діяльності	45
--	----

SPOIECZNA PSYCHOLOGIA

- Чуприна И.И.** Проблемы аксиологии и современность 51
Кандуба Т.Ю. Проблемы исследования духовной жизни общества 56

ZAWODOWY MIENIEDŹMIENT

- Мищенко И.В., Горелова М.В.** Исследования самооценки
значимости усовершенствования навыков по практической
психологии специалистами фармации 60